

AGNIESZKA WÓJCIK

Przejęcie odwrotne i jego wpływ na sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa

Reverse acquisition and its influence on the financial statement of entity

WPROWADZENIE

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja kategorii przejęcia odwrotnego na gruncie rachunkowości, wpływu tej kategorii na kształt sprawozdania finansowego podmiotu powstałego w wyniku finalizacji przejęcia odwrotnego oraz faktycznego sposobu funkcjonowania przejęć odwrotnych w praktyce gospodarczej.

Przejęcie odwrotne jest kategorią, która występuje tylko i wyłącznie na gruncie międzynarodowych standardów rachunkowości¹ oraz GAAP². Dotyczy ono szeregu sytuacji, w których dyskusyjna jest przewaga korzyści występujących po stronie podmiotu dominującego nad korzyściami osiąganymi przez podmiot przejmowany.

Zakwalifikowanie przejęcia lub połączenia jednostek gospodarczych do kategorii przejęcia odwrotnego pociąga za sobą bardzo istotne skutki księgowe i wprowadza poważną zmianę w kształcie sprawozdania sporządzonego zgodnie z MSR względem ujęcia na gruncie krajowych standardów rachunkowości (choć niektórzy autorzy wskazują, że również na gruncie krajowych standardów rachunkowości można się doszukiwać furtki pozwalającej na kwalifikację zdarzenia jako przejęcia odwrotnego³, jednak jest to dyskusja raczej akademicka),

¹ Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 3 Połączenie Jednostek, B19.

² B. Epstein, R. Nach, S. Bragg, *Wiley GAAP 2010: Interpretation and Application of Generally Accepted Accounting Principles*, John Wiley and Sons, New Jersey 2009, s. 702.

³ M. Janowicz, *Przejęcie odwrotne – wybrane zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2011, nr 668, s. 135.

co jest szczególnie istotne chociażby dla sposobu kalkulacji wartości firmy powstającej w momencie połączenia podmiotów. Z kolei dla aspektów prawnych transakcji wskazane rozróżnienie jest całkowicie nieistotne.

Rozróżnienie, czy dana transakcja jest przejęciem odwrotnym, czy też nie, narzuca szereg problemów metodologicznych, co może skutkować korygowaniem błędów w tym zakresie również kilka lat po sfinalizowaniu transakcji.

POJĘCIE PRZEJĘCIA ODWROTNEGO NA GRUNCIE MSR

Kategoria przejęcia odwrotnego jest definiowana na gruncie MSSF 3 i MSR 27. MSSF wskazuje, że z pojęciem przejęcia odwrotnego spotykamy się, gdy jednostka przejmowana jest dla potrzeb rachunkowości identyfikowana jako podmiot przejmujący⁴. Dochodzi do takiej sytuacji, gdy, co prawda, podmiot dominujący emituje akcje/udziały połączeniowe (czyli element standardowej procedury przejęcia), jednak właściciele podmiotu przejmowanego (w myśl prawa) są lub dopiero stają się właścicielem dominującym nowego podmiotu powstałego z połączenia. Dotyczy to również sytuacji, w której nie dochodzi do wyłonienia się akcjonariusza/udziałowca większościowego, ale właściciele podmiotu przejmowanego w ujęciu prawnym uzyskują w wyniku transakcji największy udział w strukturze właścicielskiej, chociaż nie większościowy. Analogiczne kryterium wprowadzono również dla organów zarządczych podmiotu – w praktyce przejmowane są przez ten podmiot, którego zarząd będzie stanowić zarząd nowego podmiotu powstałego w wyniku połączenia. Dodatkowo MSSF 3 wprowadza kryterium dotyczące kierownictwa wyższego szczebla, które również wskazuje, że podmiot przejmujący to ten, który intensywniej współtworzy wyższą kadre menedżerską podmiotu powstałego w wyniku połączenia⁵.

Zostało również wprowadzone kryterium względnej wielkości podmiotu przejmowanego i przejmującego, w myśl którego na gruncie księgowym jako podmiot przejmujący powinien być identyfikowany ten podmiot, który charakteryzuje się znaczną przewagą w zakresie relatywnej wielkości nad drugim podmiotem, przy czym nie wskazano jednoznacznie kryterium, na podstawie którego należałoby określić ową względną wielkość, a jedynie wskazano przykładowo: sumę bilansową, przychody lub zyski, wskazując jednocześnie, że nie jest to katalog zamknięty⁶.

⁴ Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 3 Połączenie Jednostek, B19.

⁵ *Ibidem*, B15.

⁶ *Ibidem*, B16.

Ze względu na pewne korzyści księgowe, które przynosi zakwalifikowanie zdarzenia jako przejęcie odwrotne, wprowadzono pewne obostrzenia, aby uniknąć nadużywania tej konstrukcji. Dotyczy to sytuacji, w której podmiot prywatny jest przejmowany przez podmiot notowany na giełdzie, będący tzw. spółką fasadową, która nie prowadzi działalności (oczywiście, pojawia się tu problem metodologiczny, co należy nazwać „nieprowadzeniem działalności” i po jak długim czasie można taki stan jednoznacznie identyfikować). Drugim wykluczeniem jest zajęcie przez podmiot powstały w wyniku połączenia pozycji dominującej w grupie kapitałowej. Jednocześnie dopuszcza się jako przejęcie odwrotne sytuację, w której podmiot notowany na giełdzie formalnie występuje jako podmiot przejmujący, który dokonuje emisji papierów właścicielskich w celu przejęcia udziałów w spółce niepublicznej (a więc i samej spółki), a w wyniku takiej transakcji podmiot w ujęciu prawnym przejmowany, a w ujęciu księgowym przejmujący, uzyskuje statut spółki giełdowej⁷.

Mnogość kryteriów służących do identyfikacji transakcji jako przejęcia odwrotnego sprawia, że transakcja bardzo często nie jest w stanie spełnić ich wszystkich, co znacznie utrudnia podjęcie decyzji o sposobie księgowania połączenia, co z kolei przy zajęciu niewłaściwego stanowiska może znacznie zmienić kształt sprawozdania finansowego. Aby uniknąć takiej sytuacji, wskazano kryterium dominujące, które ma być pomocne w przypadkach szczególnie złożonych. Wskazuje ono, że najistotniejsze są kryteria oparte na strukturze właścicielskiej oraz składzie organów zarządczych⁸.

WPLYW PRZEJĘCIA ODWROTNEGO NA SPRAWOZDANIE FINANSOWE

Zakwalifikowanie transakcji połączenia podmiotów do kategorii przejęcia odwrotnego pociąga za sobą dość istotne skutki księgowe. Co prawda, w obydwu przypadkach sprawozdanie finansowe jest sporządzane z perspektywy podmiotu dominującego w myśl konstrukcji prawnej, jednak zupełnie inaczej jest wyliczana wartość firmy powstająca w wyniku transakcji⁹. Generalny schemat pozostaje wprawdzie bez zmian (wzór poniżej), jednak inaczej identyfikuje się składowe do wyliczenia.

⁷ Połączenie jednostek gospodarczych i zmiany struktury własnościowej. Przewodnik po znowelizowanych standardach MSSF 3 i MSR 27, Deloitte, s. 81.

⁸ *Ibidem*, s. 81.

⁹ A. Pierce, N. Brennan, *Principles and Practice of Group Accounts: A European Perspective*, Thompson Learning, London 2003, s. 355.

+	przekazana zapłata
+	aktywa trwałe
+	aktywa obrotowe
–	zobowiązania bieżące
–	zobowiązania długoterminowe
<hr/>	
=	wartość firmy

W przypadku przejęcia odwrotnego przekazana zapłata to wartość godziwa teoretycznej liczby instrumentów, które jednostka zależna z punktu widzenia prawa musiałaby wyemitować na rzecz podmiotu dominującego z punktu widzenia prawa, aby jej właściciele mogli mieć taki sam udział w podmiocie powstałym z połączenia. Dla porównania – przy ujęciu konwencjonalnym byłyby to wartości godziwa przekazanej przez podmiot dominujący w ujęciu prawa zapłaty za udziały w podmiocie przejmowanym. Występuje tu więc spojrzenie na transakcję z drugiej, „teoretycznej” strony.

Aktywa podmiotu przejmowanego (w ujęciu prawnym) w konstrukcji przejęcia odwrotnego przyjmowane są do kalkulacji w wartości księgowej. Tymczasem w ujęciu konwencjonalnym konieczne jest wyznaczenie wartości godziwej. W przypadku aktywów podmiotu przejmującego (w ujęciu prawnym) sytuacja jest odwrotna: w ujęciu konwencjonalnym wykazuje się je w wartości księgowej, a w przypadku przejęcia odwrotnego – w godziwej.

Ostatecznie wartość firmy powstała w wyniku przejęcia odwrotnego to zapłata wyliczona według sposobu wskazanego wcześniej, pomniejszona o aktywa netto jednostki przejmującej z prawnego punktu widzenia. W przypadku ujęcia konwencjonalnego byłyby to zapłata netto pomniejszona o aktywa netto podmiotu przejmowanego z prawnego punktu widzenia. Oznacza to, że w zależności od tego, jak dana transakcja zostanie zakwalifikowana, mogą powstać dwie różne co do wielkości wartości firmy¹⁰. To z kolei istotnie wpływa na kształt sprawozdania finansowego:

- 1) im większa wartość firmy powstanie w wyniku połączenia, tym większe są kapitały własne jednostki powstałej w wyniku połączenia,
- 2) im większa wartość firmy powstanie w wyniku połączenia, tym większe są jej aktywa trwałe jednostki powstałej z połączenia,
- 3) im większa wartość firmy powstanie w wyniku połączenia, tym większa jest suma bilansowa jednostki powstałej z połączenia.

¹⁰ Połączenie jednostek gospodarczych i zmiany struktury własnościowej. Przewodnik po znowelizowanych standardach MSSF 3 i MSR 27, Deloitte, s. 82–83.

Powstanie dużej wartości firmy niesie jednak ze sobą pewne ryzyko. Co prawda, na gruncie MSR wartość firmy nie jest amortyzowana, ale podlega corocznym testom na utratę wartości. Oznacza to, że nie rzadziej niż na koniec roku testuje się wartość firmy pod kątem jej ewentualnej utraty wartości. Jeśli test nie wykaże utraty, to wartość firmy w niezmiennym kształcie jest wykazywana do kolejnego testu. Jeśli jednak test wskaże, że nastąpiła utrata wartości, to konieczne jest dokonanie odpisu aktualizującego wartość firmy *in minus* do wysokości wynikającej z wyceny. Jest to wtedy odpis jednorazowy, pomniejszający wynik finansowy jednostki. Wartość firmy od tego momentu jest wykazywana w nowej, mniejszej wysokości. W przypadku zaistnienia w kolejnych latach przesłanek do jej utraty, wartość firmy jest pomniejszana o równowartości kolejnych odpisów aktualizujących¹¹.

Istnieje, oczywiście, pewien dość duży wachlarz możliwości manipulowania testem na utratę wartości firmy. Dotyczy to obszaru założeń przyjętych do testu, jednak nie ma w tym zakresie pełnej swobody ze względu na to, że MSR 36 – Utrata wartości aktywów – bardzo jednoznacznie wskazuje, że na dzień połączenia jednostek gospodarczych, kiedy to powstaje wartość firmy, powinno się dokonać przyporządkowania wartości firmy do ośrodków wypracowujących środki pieniężne, które to zgodnie z oczekiwaniami w wyniku połączenia mają przynieść efekt synergii¹². Jest to bardzo istotne obostrzenie z perspektywy zbycia tych ośrodków (czy to w drodze zwykłej działalności operacyjnej, czy transakcji zbycia aktywów) oraz ich ewentualnej likwidacji. W każdym z tych przypadków bowiem występują przesłanki do trwałej utraty wartości firmy.

PRZEJĘCIE ODWROTNE W PRAKTYCE GOSPODARCZEJ

W praktyce gospodarczej termin „przejęcie odwrotne” utożsamia się niekiedy błędnie z sytuacją, w której spółka-matka zostaje przejęta przez swój podmiot zależny. W rzeczywistości taka transakcja na gruncie MSR może spełniać wymogi definicyjne przejęcia odwrotnego, ale nie musi (wystarczy, że podmiot dominujący jest w 100% właścicielem spółki zależnej, a spełnienie wymogu akcjonariatu stanie się technicznie niemożliwie). Wydaje się więc, że w tym kontekście zjawisko przejęcia odwrotnego to nic innego jak w sposób intuicyjny nazwane zjawisko występujące na gruncie prawa handlowego i polegające na przejęciu podmiotu dominującego¹³. Wprowadza to pewne zamieszanie metodologiczne, gdyż to, co w sposób intuicyjny wydaje się być przejęciem odwrotnym, w rzeczy-

¹¹ MSR 36 Utrata wartości aktywów.

¹² Międzynarodowy Standard Rachunkowości 36 Utrata wartości aktywów.

¹³ T. Jezierski, *Połączenie odwrotne spółek kapitałowych w aspekcie prawa handlowego i podatkowego*, „Monitor Podatkowy” 2008, nr 9.

wistości nie musi nim być. Wielokrotnie zdarza się też, że transakcja niekojarząca się w żaden sposób z przejściem odwrotnym, w praktyce spełnia wymogi takiej transakcji. Powoduje to występowanie istotnych problemów księgowych, korygowanych nieraz z kilkuletnim opóźnieniem.

Przykładem takiej sytuacji jest przejście z udziałem spółki Wikana S.A. (dawniej Masters S.A.). W 2009 r. Walne Zgromadzenie spółki Masters S.A. podjęło decyzję o połączeniu z podmiotem Wikana Sp. z o.o.¹⁴ Spółka Masters była już wtedy od kilku lat notowana na rynku podstawowym Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie. Władze podmiotu podjęły decyzję o zaprzestaniu wcześniejszej działalności (branża odzieżowa) i o wejściu na rynek deweloperski. Pomyśl ten miał być zrealizowany na drodze przejścia podmiotu już operującego jako deweloper, wykorzystaniu *jego know-how*, marki i doświadczenia¹⁵. Połączenie zostało zarejestrowane przez sąd na początku 2009 r.¹⁶ Z kolei w marcu 2009 r. Walne Zgromadzenie podjęło decyzję o zmianie firmy z Masters S.A. na Wikana S.A.¹⁷

Odzwierciedleniem księgowym tej transakcji było powstanie potężnej wartości firmy z dniem rejestracji przez sąd połączenia podmiotów. Wartość ta (ponad 13 mln PLN) została wykazana w sprawozdaniu rocznym za rok 2009¹⁸. Pozycja ta corocznie była pozytywnie weryfikowana pod kątem ewentualnej utraty wartości. W 2012 r. dokonano weryfikacji stanowiska w zakresie metody księgowania transakcji z 2009 r. i przekwalifikowano ją jako połączenie odwrotne, co spowodowało jednorazową korektę o powstałą niesłusznie w 2009 r. kwotę 13 789 tys. PLN¹⁹. Przyczyniło się to znacznie do spadku nieco o ponad 10% wartości sumy bilansowej w 2012 r. względem 2011 r.²⁰, powodując po stronie aktywów zmniejszenie aktywów trwałych, a po stronie pasywnej kapitałów własnych.

W tym samym okresie, co Wikana S.A., inny podmiot działający już w branży deweloperskiej dokonał przejścia odwrotnego (a w zasadzie był jego przedmiotem). Była to spółka Lokaty Budowlane S.A. (wcześniej Fabryka Diet S.A.), która w związku z przejściem podmiotu Osiedle Poniatowskiego Sp. z o.o. wyemitowała akcje serii E²¹. W przypadku tego podmiotu szybka identyfikacja charteru transakcji była neutralna dla kształtu sprawozdania finansowego, gdyż spółka

¹⁴ Masters S.A., rb 4/2009.

¹⁵ Memorandum informacyjne sporządzone w związku z ubieganiem się o dopuszczenie do obrotu na rynku regulowanym akcji serii F Wikana S.A., s. 14.

¹⁶ Master S.A., rb 9/2009.

¹⁷ Masters S.A., rb 28/2009.

¹⁸ Wikana S.A., Jednostkowy raport roczny za 2009 r., Sprawozdanie finansowe, s. 10.

¹⁹ Wikana S.A., Jednostkowy raport roczny za 2012 r., Sprawozdanie finansowe, s. 23.

²⁰ Wikana S.A., Jednostkowy raport roczny za 2012 r., Sprawozdanie z działalności zarządu, s. 15.

²¹ Fabryka Diet S.A., rb 49/2009.

sporządza sprawozdanie na podstawie krajowych standardów rachunkowości, które nie wprowadzają rozróżnienia między sposobem kalkulacji wartości firmy dla przejęcia konwencjonalnego i odwrotnego.

Wspólnym mianownikiem dla obydwu transakcji jest nie tylko obszar działalności, ale przede wszystkim cel realizacji przejęcia. Za każdym razem była to zmiana profilu działalności prowadzonej przez podmiot przejmujący (w ujęciu prawnym). Przejęcie podmiotu z docelowej branży miało na celu „przechwycenie” kontaktów biznesowych, marki oraz odpowiedniego zespołu składników majątkowych. W związku z tym można wysnuć wniosek, że pomimo tego, iż prowadzenie przez podmiot powstały w wyniku połączenia działalności prowadzonej wcześniej przez podmiot przejmowany (w ujęciu prawa) nie jest nigdzie wskazane kryterium, to należałoby potraktować to jako domyślne kryterium pomocnicze. Przemawia za tym chociażby kryterium składu zarządu, któremu obok kryterium struktury właścicielskiej nadano na gruncie MSSF 3 wiodącą rolę w zakresie kwalifikacji przejęcia jako odwrotnego lub konwencjonalnego. Ponadto ten tok rozumowania wydaje się potwierdzać kryterium o nieco mniejszej wadze (ale nadal występujące samodzielnie na gruncie MSSF 3), czyli kryterium kadry menedżerskiej wyższego szczebla. Można przypuszczać, że pozostawienie w strukturze dyrektorów z podmiotu przejętego ma służyć wykorzystaniu ich specjalistycznej wiedzy z konkretnej dziedziny działalności gospodarczej. Oczywiście można wskazać pionów teoretycznie podobnie funkcjonujące w różnych branżach (na przykład HR, księgowość), jednak lepiej i w takich pionach posiłkować się ludźmi z dużą znajomością branży.

Ze względu na tło zmiany całkowitej (lub częściowej) profilu działalności często przejęciom odwrotnym towarzyszy spora nieufność ze strony inwestorów. Transakcja pociąga za sobą bardzo duże zmiany organizacyjne (profil działalności, liczba pionów itp.), majątkowe (nowe aktywa, problematyczne często pod względem wyceny), kapitałowe (sposób finansowania transakcji, parytet wymiany), a niekiedy też ryzyko podatkowe czy nawet księgowe (zasadność powstania lub nie wartości firmy). Ponadto tak rewolucyjne zmiany często są trudne do jednoznacznego obronienia w zakresie ich zasadności, co może powodować brak wiary w ich sens, a to z kolei w przypadku podmiotów giełdowych może się przełożyć na nerwowe zachowania ze strony inwestorów²².

Ze względu na to, że transakcja Mastersa S.A. (obecnie Wikana S.A.) była jedną z pierwszych tak nagłośnionych transakcji przejęcia odwrotnego, negatywna atmosfera wokół jej realizacji²³ wpłynęła dodatkowo na zwiększenie nieuf-

²² Masters odpowiada inwestorom, www.pb.pl, publikacja z 29.12.2009 r., dostęp z 07.07.2013 r.

²³ Z pewnością do powstania wspomnianej negatywnej atmosfery w znacznym stopniu przyczynił się termin Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia, na którym miały być głosowane stosowne uchwały, a który to był bardzo mocno krytykowany przez Stowarzyszenie Inwestorów In-

ności inwestorów do tej konstrukcji prawno-księgowej oraz do takiego pomysłu biznesowego na zmianę branży lub jej dywersyfikację. Z pewnością korekta dokonana w sprawozdaniu za 2012 r. przez Wikanę S.A. nie poprawiła odbioru takich transakcji, a wręcz przeciwnie – pokazała, że dają pole do istotnych zmian w treści sprawozdań finansowych ze względu na ich znaczną trudność również w ujęciu księgowym.

Firmą, która niedługo po Wikanie (wtedy Mastersie) odczuła opór inwestorów przed realizacją przejęcia odwrotnego, był notowany na NewConnect Oponix S.A. Inwestorzy w tym przypadku skupili się nie na krytykowaniu terminu walnego zgromadzenia, ale już na bezpośrednim blokowaniu emisji połączeniowej, co jest dużo praktyczniejszym i skuteczniejszym sposobem²⁴.

Inwestorzy mogą też zademonstrować swoje niezadowolenie *post factum*, tak jak to miało miejsce w Kopex S.A. Walne Zgromadzenie spółki wyraziło zgodę na przejęcie przez nią akcjonariusza większościowego Zabrzeńskich Zakładów Mechanicznych. Nastąpiło połączenie podmiotów, w wyniku którego mały Kopex notowany na Giełdzie Papierów Wartościowych wchłonął swojego dotychczasowego akcjonariusza. Reakcja rynku na tę transakcję z 2007 r. była skrajnie negatywna – kurs spadał systematycznie po jej sfinalizowaniu do poziomu około 20% wartości kursu sprzed transakcji²⁵.

PODSUMOWANIE

Przejęcie odwrotne jest rzadko występującym typem przejęcia w drodze połączenia. Niesie ono ze sobą sporo potencjalnych korzyści o charakterze biznesowym (sieć kontaktów, *know-how*, wyszkolona kadra itd.), ale też sporo zagrożeń. Paradoksalnie owe zagrożenia w znacznym stopniu dotyczą sfery księgowej transakcji ze względu na trudności interpretacyjne i mnogość kryteriów zaprezentowanych na gruncie MSSF 3 oraz bardzo istotne różnice w tym zakresie między krajowymi standardami rachunkowości a międzynarodowymi (oraz GAAP). Ponadto może przy okazji takiej transakcji powstać pokusa manipulowania wielkością sumy bilansowej czy strukturą majątkową i kapitałową podmiotu powstałego w wyniku połączenia. Dodatkowo, jak wskazują doświadczenia podmiotów powstałych na drodze przejęcia odwrotnego, rynek nie jest przychylny tego typu transakcjom zarówno ze względu na trudność ich oceny, jak i spore pole do manipulacji, chociażby w zakresie określania parytetu wymiany.

dywidualnych (SII wystosowało listę zapytań do zarządu firmy Masters, www.sii.org.pl, publikacja z 15.12.2008, dostęp z 07.07.2013)

²⁴ *Oponix: brak zgody akcjonariuszy blokuje odwrotne przejęcie*, www.parkiet.com. Publikacja z 06.07.2010, dostęp z 07.07.2013

²⁵ M. Osiecki, M. Przasnyski, *Nie każde przejęcie buduje wartość*, www.stockwatcg.pl, publikacja z 15.09.2010, dostęp z 07.07.2013

SUMMARY

The goal of this article is to present as follows:

- a category of reverse acquisition on the background of accountancy,
- influence of reverse acquisition on shape and structure of financial statement of entity that was created as a result of reverse acquisition transaction,
- the way of operating of reverse acquisition in business practice.

The reverse acquisition is a term that is used only in the field of International Accounting Standards and Generally Accepted Accounting Principles. It concerns a situation when domination of acquirer's profits over acquiree's profits is not obvious.

Classification of acquisition transaction as a reverse acquisition transaction gives very significant accounting results and causes big change in the financial statement prepared according to the International Accounting Standards against one prepared according to the National Accounting Standards. That is especially important during goodwill calculation. On the other hand, this distinction is unimportant for the law side of the transaction.

The correct recognition of the nature of acquisition transaction is quite methodologically difficult, so it may need an error correction after transaction closing.